

Yhteisöä rakentamassa – näkökulmia pedagogiseen kehittämiseen

Vesa Korhonen, Johanna Annala & Pirjo Kulju

”Työskentelyni mieli ja merkitys nousevat vuorovaikutuksesta. Se luo maaperän yhdessä toimimiseen – jokaiseen kohtaamiseen.” (Marita Mäkinen)

Koulutuksen ja kasvatuksen yhteisöissä ihmisten välinen vuorovaikutus on monitasoista. Perusedellytyksenä on yhteinen kieli, yhteinen ymmärrys, luottamus sekä yhä enenevässä määrin monilukutaito, jonka merkitys on korostunut uusien medioiden ja virtuaalisten yhteisöjen myötä. Arjen vuorovaikutuksen kautta syntyy yhteys opettajan ja oppijoiden välille, minkä myötä oppijan on mahdollista kiinnittyä yhteisön jäsenyyteen. Jos yhteistä opetussuunnitelmaan perustuvaa toimintaa halutaan kehittää koko kasvatusyhteisön kesken, se niin ikään edellyttää keskinäistä vuorovaikutusta.

Professori Marita Mäkinen on akateemisella urallaan paneutunut kaikkiin edellä kuvattuihin, pedagogisia yhteisöjä puhuttaviin teemoihin kehittäjä-tutkijan otteella, mitä juhlistamme tällä kokoomateoksella. Mäkisen tutkijanura alkoi väitöstutkimuksesta *Puheen palat ja sanan salat esiopetuksessa: Fonologisen tietoisuuden yhteys alkavaan lukutaitoon* (2002). Erityisopettajana toiminut Mäkinen otti askeleen tutkijaksi, koska hänellä oli tarve tietää ja ymmärtää enemmän ja sen myötä kehittää omaa työtään erityisopettajana ja pedagogisen yhteisön jäsenenä. Väitöskirjasta alkoi matka, joka on johdattanut Mäkisen monenlaisiin opetus- ja tutkijayhteisöihin ja uusiin käsitemaailmiin.

Mäkinen on ollut vaikuttamassa muun muassa kahden Tampereen yliopistossa toimivan tutkimusryhmän syntymiseen ja toimintaan kokeneen tutkijan ja kehittäjän otteella, ja näitä ovat olleet Korkeakoulutus muutoksessa (HET)- ja Monilukutaito (MULTI) -ryhmät. Hän on ollut aktiivisesti mukana monien erillisten tutkimus- ja julkaisuhankkeiden valmistelussa ja toteuttamisessa. Vuoden 2017 alusta hän on toiminut kasvatustieteiden tiedekunnan varadekaanina, ja hänen vastuulleen on kuulunut erityisesti opetustoiminnan johtamiseen ja opetussuunnitelmaprosessien kehittämiseen liittyviä asioita. Paikallisen kehittämisen lisäksi Mäkinen on työskennellyt jo pitkään sekä kansallisissa että kansainvälisissä tieteellisissä asiantuntijatehtävissä.

Mäkisen tutkimus- ja kehittämisintresseihin pohjautuen tässä juhla kirjassa on kolme osaa, jotka ovat *Opetussuunnitelma yhteisön työnä*, *Opiskelija yhteisön jäsenenä* ja *Lukeminen, kirjoittaminen ja monilukutaito koulutuksen yhteisöissä*. Kirjan eri osia läpileikkaavana teemana on yhteisöllisyys ja yhteisöjen merkitys kasvatuksen ja opetuksen kehittämisessä. Kirjoittajissa on Mäkisen työtovereita ja kollegoita vuosien varrelta, ja heidän kanssaan hän on tehnyt sekä tutkimus- ja kirjoittamisyhteistyötä että rakentanut kumppanuuksia ja kehittämisverkostoja asioiden eteenpäin viemiseksi.

Opetussuunnitelma yhteisön työnä

Toimiessaan Campus Conexus -hankkeen tutkimusjohtajana (2009–2013) Mäkinen kiinnostui opetussuunnitelmatutkimuksesta. Hankkeen tavoitteena oli ehkäistä korkeakouluopiskelijoiden syrjäytymistä, mikä Mäkisen johdolla käännettiin luovasti vastakohtakseen: miten edistää opiskelijoiden osallisuutta (inkluusiota) korkeakoulutuksen yhteisöissä. Tässä kohden oivallettiin, että opetussuunnitelman tulkinta yhteisön prosesseina mahdollistaa eri tahojen kohtaamisen ja keskinäisen dialogin, oli kyse peruskoulun tai korkeasteen koulutuksen kehittämisestä.

Mäkisen luotsaamana toteutetussa opetussuunnitelmatutkimuksessa hyödynnettiin sekä Pohjois-Euroopassa vallalla olevaa opetussuunnitelmateoreettista ajattelua (esim. Autio 2006; Pinar 2004; Pinar ym. 1995) että korkeakoulututkimuksen piirissä olevia teoreettisia lähtökohtia (esim. Barnett

& Coate 2005; Bernstein 1996). Korkeakoulutuksen opetussuunnitelma oli tutkimuskohteena, samalla kun yhteyksiä rakennettiin aktiivisesti yliopiston johtoon sen toteuttaessa mittavaa koulutus uudistusta Tampereen yliopistossa. Tutkimusten tuloksia päästiin soveltamaan välittömästi koko yliopiston opetussuunnitelmatyön tueksi ja samaan aikaan niitä julkaistiin tieteellisillä foorumeilla (esim. Annala & Mäkinen 2011a; 2011b; Mäkinen & Annala 2010a; 2010b; 2012). Hanke sai suitsutusta ministeriötä myöten – tutkimuksen rooli kehittämishankkeissa nähtiin uutena ja erittäin tervetulleena piirteenä.

Toisaalta tutkiva ote opetussuunnitelmatyöhön paljasti opetuksen kehittämistä koskevat yhteisölliset haasteet ja ristipaineet. Opetussuunnitelmatyössä kohtaavat rakenteet ja yksilöt, poliittiset, taloudelliset ja pedagogiset intressit, oppijoiden, opettajien, johdon ja virkamiesten maailmat sekä erilaiset tavat nähdä tieto ja tietäminen, osaaminen ja yhteiskunnan muutokset. Tässä teoksessa näitä kysymyksiä tarkastellaan kolmessa artikkelissa ja samalla tuodaan esille korkea-asteen ja perusopetuksen opetussuunnitelmatyön ajankohtaisia kysymyksiä.

Opiskelija yhteisön jäsenenä

Mäkisen panos opiskelijatutkimuksessa on liittynyt erityisesti korkeakoulutuksen opiskeluprosessien tutkimukseen ja kehittämiseen, ja se käynnistyi erityisesti edellä mainitun Campus Conexus -hankkeen aikana ja on jatkunut edelleen mainituissa tutkimusryhmissä. Uudet tulkinnat opiskelijatutkimuksessa korostavat yhteisöjen merkitystä oppimisessa, kiinnittymisessä ja hyvinvoinnissa. Teemat ovat tuttuja myös Mäkisen julkaisuista (esim. Mäkinen & Annala 2011; Mäkinen 2012). Korkeakouluopintojen kuluessa opiskelijan tulisi kasvaa osaksi tiedeyhteisöä, oppia ymmärtämään oman tieteenalansa peruskysymyksiä ja päästä osalliseksi myös tiedon tuottamisen näkökulmista pelkän tiedon hakemisen ja soveltamisen lisäksi. Vaikka akateeminen opiskelu usein käsittää itsenäisesti suoritettavia tehtäviä, tentteihin valmistautumista ja massaluentojen seuraamista, olisi tieteelliseksi asiantuntijaksi kasvamisessa olennaista päästä myös osallistumaan sellaisten yhteisöjen käytänteisiin, joissa akateemisia taitoja voisi rakentaa ja kehittää yhteistyössä yhteisön muiden

jäsenten kanssa, oli yhteisö sitten opiskelijoiden oma vertaisyhteisö, akateeminen opetus-oppimisyhteisö tai taustalla toimiva tiedeyhteisö (Törmä ym. 2012; Poutanen ym. 2012; Korhonen 2014).

Korhonen ja Mäkinen (2012, 7–11) kuvaavat opiskelijan toimijuutta yhteisön jäsenenä näyttämö-metaforana, jossa olennaista on tiedostaa sen monikerroksinen yhteys yhteiskunnan ja työelämän muutoksiin sekä samalla ymmärtää vivahteikas vuorovaikutus opiskelijoiden ja opetushenkilöstön välillä. Kun teatterin ytimen muodostavat näyttelijät ja ohjaajat ja heidän pyrkimyksenä on vuorovaikutuksen keinoin taiteellisen ilmaisun luominen, voidaan korkeakoulutuksen ytimenä nähdä sellainen näyttämö, jossa opiskelijoiden rinnalla toimivat opettajat ja ohjaajat kanssakulkijoina ja toimijuuden tukijoina alkaen ensimmäisistä harjoituksista (ensimmäinen opintovuosi) ja edeten kohti ensi-iltaa ja parrasvaloja (opinnäytteen ja tutkinnon valmistuminen ja valmistajaisjuhlat). Korhonen ja Mäkinen (mt.) argumentoivat sen puolesta, että korkeakouluopintojen ydin tulisi löytyä opiskelijoiden ja opettajien välisestä yhteistoiminnasta ja asiantuntijuudesta, joilla tuetaan opiskelijoiden asteittain syvenevää osallistumista opetuksen ja tutkimuksen yhteisöihin. Valitettavasti korkeakoulutuksen taloudellis-poliittiset reunaehdot eivät ole viime vuosina olleet kovin suotuisia tämän tyyppiselle pedagogiselle kehittämistyölle, jossa olisi olennaista suosia pienryhmätyöskentelyä ja riittävää ohjausvuorovaikutusta.

”Opiskelija yhteisön jäsenenä” -osa kirjasta keskittyy opintoihin kiinnittymisen, hyvinvoinnin ja mielekkäiden oppimiskokemusten arviointiin, tukemiseen ja kehittämiseen opetusyhteisöissä. Samalla se luo vaihtoehtoista tulkintaa ja viitekehystä nykyiselle tehokkuutta ja tuloksia korostavalle ajattelutavalle.

Lukeminen, kirjoittaminen ja monilukutaito koulutuksen yhteisöissä

Mäkisen tutkimusuran juuret ovat lapsen luku- ja kirjoitustaidon alkuvaiheiden ymmärtämisessä ja siinä, miten koulu voi tukea oppilasta kasvamaan sellaiseksi yhteisön jäseneksi, joka hallitsee ympäröivää tekstuaalista maailmaa. Näihin prosesseihin liittyy monia erilaisia teoreettisia näkökulmia, ja tutki-

musta tehdään usealla eri tieteenalalla: esimerkiksi Mäkisen väitöskirja ja sen jälkeinen tutkimus on saanut vaikutteita kielitieteestä (Mäkinen 2007; Kulju & Mäkinen 2009).

Koulun luku- ja kirjoitustaidon pedagogiikan kehittämisen näkökulmasta Mäkisen viimeaikaisin tutkimus on käsitellyt monilukutaitoa. Multiliteracy-käsite on peräisin 1990-luvulta (New London Group 1996), mutta erityisen ajankohtaiseksi sen on tehnyt uudet Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, joissa se nostettiin yhdeksi laaja-alaisen osaamisen kokonaisuudeksi. Mäkinen on käsitteen myötä pyrkinyt tutkijakollegoidensa kanssa ymmärtämään, millaista luku- ja kirjoitustaidon pedagogiikkaa tarvitaan nykyisenlaisissa multimodaalisissa ja monikulttuurisissa viestintäympäristöissä ja yhteisöissä (esim. Kupiainen, Kulju & Mäkinen 2015). Tässäkään yhteydessä Mäkinen ei ole unohtanut inklusiivisen kasvatuksen näkökulmaa, vaan on huomauttanut, että monilukutaitoon liittyvän kielellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen diversiteetin voidaan ajatella kattavan myös inklusion eli kaikkien oikeuden olla osallinen tavallista kouluyhteisöä (vrt. esim. Forlin 2010). Kirjan tässä osiossa tarkastellaan kirjoittamisen opetuksen historiaa suomalaisessa koulussa sekä pyritään ymmärtämään tulevaa ja sitä, mitä lukutaidolla oikeastaan tarkoitetaan. Artikkelit käsittelevät sekä kotimaisen että kansainvälisen ammatillisen kehittämisen näkökulman.

Lopuksi

Mäkisen tutkiva ja kehittävä ote on tuottanut uusia avauksia tieteen kentällä sekä antanut välineitä käytäntöjen kehittämiseen kaikilla kouluasteilla esiopetuksesta yliopistokoulutukseen. Erilaisissa kasvatuksen ja opetuksen yhteisöissä on yhdessä yritetty kehittää opetusta askel eteenpäin kohti oppijoiden ja opettajien hyvinvoivia ja uutta luovia yhteisöjä. Nyt kasvatustieteen ja erityisesti opettajankoulutuksen professorina työskentelevän Marita Mäkisen matkaa voikin kuvata uudella metaforalla ”kehittämisen palat, yhteisöjen salat”, joka on velkaa väitöstutkimukselle. Kehittämisen palat kuvaa kehittämistyön vähittäistä, pienin askelin etenemistä ja yhteisöjen salat puolestaan yhteisöjen

monilta osin tiedostamatonta potentiaalia kasvatuksen ja opetuksen kehittämisessä.

Onnea 60 vuotta täyttäneelle Maritalle!

Vesa, Johanna, Pirjo ja muut tekijät

Lähteet

- Annala, J. & Mäkinen, M. 2011a. Korkeakoulutuksen opetussuunnitelma – kohti tietämisen ja taitamisen päämääriä. *Kasvatus* 42 (1), 6–18.
- Annala, J. & Mäkinen, M. 2011b. Research-teaching nexus in higher education in curriculum design. *Transnational Curriculum Inquiry* 8 (1), 3–25.
- Autio, T. 2006. *Subjectivity, curriculum, and society: between and beyond German didaktik and Anglo-American curriculum studies*. NJ: Erlbaum.
- Barnett, R. & Coate, K. 2005. *Engaging the curriculum in higher education*. Berkshire, GBR: McGraw-Hill Education.
- Bernstein, B. 1996. *Pedagogy, symbolic control and identity. Theory, research, critique*. London: Taylor & Francis.
- Forlin, C. 2010. *Teacher education for inclusion: Changing paradigms and innovative approaches*. New York: Routledge.
- Korhonen, V. 2014. Korkeakouluopintoihin kiinnittyminen yksilöllisen ja yhteisöllisen prosessin yhteisvaikutuksena. Teoksessa S. Pihlajaniemi, T. Villa, E. Lavikainen & L. Valkeasu (toim.) *Oppia ikä kaikki: kouluttautumisen edellytykset eri elämänvaiheissa. Opiskelijatutkimuksen vuosikirja 2014*. Helsinki: Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö (Otus), 40–55.
- Korhonen, V. & Mäkinen, M. (toim.) 2012. *Opiskelijat korkeakoulutuksen näyttämöillä. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Campus Conexus -projektin julkaisuja A:1*
- Kulju, P. & Mäkinen, M. 2009. Sanelukirjoituksen arviointi – tyyppivirheistä sanarakenneiden fonologiseen analyysiin. *Virittäjä* 113 (4), 508–529.
- Kupiainen, R., Kulju, P. & Mäkinen, M. 2015. Mikä monilukutaito? Teoksessa Kaartinen Tapani (toim.) *Monilukutaito kaikki kaikessa*. Tampere: Tampereen yliopiston normaalikoulu, 7–24.
- Mäkinen, M. 2002. Puheen palat ja sanan salat esiopetuksessa. Fonologisen tietoisuuden yhteys alkavaan lukutaitoon. *Acta Universitatis Tamperensis* 902. Tampere: Tampere University Press.
- Mäkinen, M. 2007. Fonologinen analyysi toisluokkalaisten luku- ja kirjoitusprofileista. *Puhe ja Kieli* 27 (4), 149–170.
- Mäkinen, M. 2012. Opiskelijat opintoihin kiinnittymisen tulkitsijoina. Teoksessa M. Mäkinen, J. Annala, V. Korhonen, S. Vehviläinen, A-M. Norrgrann, P. Kalli & P. Svärd (toim.) *Osallistava korkeakoulutus*. Tampere: Tampere University Press, 47–74.
- Mäkinen, M. & Annala, J. 2010a. Meanings behind curriculum development in higher education. *PRIME* 4 (2), 9–24. <http://urn.fi/urn:nbn:uta-3-1004> (luettu 28.5.2017).
- Mäkinen, M. & Annala, J. 2010b. Osaamisperustaisen opetussuunnitelman monet merkitykset korkeakoulutuksessa. *Kasvatus & Aika* 4 (4), 41–61.

- Mäkinen, M. & Annala, J. 2011. Opintoihin kiinnittyminen yliopistossa. Teoksessa M. Mäkinen, V. Korhonen, J. Annala, P. Kalli, P. Svärd & V-M. Värri (toim.) *Korkeajännityksiä – Kohti osallisuutta luovaa korkeakoulutusta*. Tampere: Tampere University Press, 59–80.
- Mäkinen, M. & Annala, J. 2012. Osaamisperustaisen opetussuunnitelman kahdet kasvot. Teoksessa M. Mäkinen, J. Annala, V. Korhonen, S. Vehviläinen, A-M. Norrgrann, P. Kalli & P. Svärd (toim.) *Osallistava korkeakoulutus*. Tampere: Tampere University Press, 127–151.
- New London Group. 1996. A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures. *Harvard Educational Review* 66 (1), 60–92.
- Pinar, W.F., Reynolds, W.M., Slattery, P. & Taubman, P.M. 1995. *Understanding curriculum. An introduction to the study of historical and contemporary curriculum discourses*. New York: Peter Lang.
- Pinar, W.F. 2004. *What is curriculum theory?* NJ: Erlbaum.
- Poutanen, K., Toom, A., Korhonen, V. & Inkinen, M. 2012. Kasvaako akateeminen kynnys liian korkeaksi? Opiskelijoiden kokemuksia yliopistoyhteisöön kiinnittymisen haasteista. Teoksessa M. Mäkinen, J. Annala, V. Korhonen, S. Vehviläinen, A-M. Norrgrann, P. Kalli & P. Svärd (toim.) *Osallistava korkeakoulutus*. Tampere: Tampere University Press, 17–46.
- Törmä, S., Korhonen, V. & Mäkinen, M. 2012. Miten arvioida yliopisto-opiskelijoiden kiinnittymistä opintoihin? Teoksessa V. Korhonen & M. Mäkinen (toim.) *Opiskelijat korkeakoulutuksen näyttämöillä*. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Campus Conexus -projektin julkaisuja A:1, 163–191.